

NEKA ZAPAŽANJA O RADU NA NOVIJOJ ISTORIJI U NR POLJSKOJ

Na osnovu Plana naučne saradnje između Saveznog savjeta za koordinaciju naučnih djelatnosti i Poljske akademije nauka (PAN) boravio sam u NR Poljskoj u vremenu od 28. decembra 1965. do 28. januara 1966. godine interesujući se za rad u oblasti izučavanja istorije radničkog pokreta i pokreta otpora u toku II svjetskog rata.

U NR Poljskoj posjetio sam:

- a) Istorijski institut PAN (Instytut Historii PAN),
- b) Zavod za istoriju Partije pri CK PURP (Zakład Historii Partii przy KC PZPR),
- c) Višu školu društvenih nauka pri CK PURP (Wyższa Szkoła Nauk Społecznych przy KC PZPR).

Osim toga posjetio sam još neke ustanove kao: Zavod za dokumentaciju (Zakład Dokumentacji i Informacji Naukowej) i Katedru za istoriju XIX i XX vijeka Filozofskog fakulteta u Krakovu, te Zavod za istoriju Pomeranije, Odjeljenje u Gdańsku (Zakład Historii Pomorza).

U Poljskoj sam imao kontakte sa više istoričara koji se bave istorijom radničkog pokreta i pokreta otpora u toku II svjetskog rata, kao i sa istoričarima koji se bave drugim problemima iz novije istorije Poljske. Pregledao sam i važnije periodične publikacije ustanova koje su bile u prvom planu mog interesovanja, kao i neka njihova posebna izdanja.

Zapažanja koja ovdje iznosim odnose se uglavnom na rad pomenutih ustanova (u njima je skoncentrisan najveći dio napora na izučavanju novije istorije Poljske) i njihovih saradnika bez pretenzije da budu cjelovit prikaz naučnih problema kojima se oni bave i rezultata koje su postigli.

Na prvom mjestu treba istaći da se u NR Poljskoj posvećuje velika pažnja istorijskoj nauci. Ne zaostaje se ni u izučavanju istorije radničkog pokreta i pokreta otpora u Poljskoj, mada se među istoričarima koji se ovim pitanjem bave može čuti mišljenje da se na ovom planu radi još uvijek nedovoljno. Tradicija bavljenja istorijom poljskog naroda, koje je u vrijeme podijeljene Poljske (1795—1918) predstavljalo vid otpora silama koje su je međusobno podijelile, našla je svoj produžetak u potrebi da se naučno objasne problemi nastanka nezavisne poljske države u toku i krajem I svjetskog rata, njen razvitak i međunarodni položaj u periodu između dva svjetska rata i, posebno, prilike u Poljskoj za vrijeme oku-

pacije 1939—1945, te poljski pokret otpora protiv njemačkog okupatora. U sklopu ovih pitanja pojavljuje se problem klasnih odnosa i, s tim u vezi, pitanje klasnih i političkih organizacija radničke klase. Poljska politička emigracija u Engleskoj, koja se takode bavi ovim pitanjima, dajući događajima svoja tumačenja i ocjene podstrekava poljske historičare u njihovom nastojanju da na osnovu raspoloživih izvora prezentiraju činjenice iz novije historije Poljske i naučno objasne i ocijene kako pojedine pojave i događaje tako i cjelokupni razvitak Poljske.

Ovim potrebama prilagodena je djelatnost ustanova koje se bave novijom historijom Poljske.

U Institutu za historiju PAN ovom problematikom se bavi V odjeljenje Instituta (za period 1918—1939), Zavod za historiju Poljske u II svjetskom ratu i Kabinet za historiju NR Poljske. V odjeljenje proučava uglavnom pitanja vezana za međunarodne odnose Poljske u toku I svjetskog rata i docnije, do 1939. godine, zatim privredni razvitak Poljske (zaposlenost, privredna politika vlade, zajmovi), socijalni život (socijalna i profesionalna struktura stanovništva, položaj radničke klase, stanje seoske privrede i neki problemi kretanja na selu), političke odnose (Socijalistička partija lijevih i njen razvitak, Komunistička partija Poljske i njena politika), i dr. Rezultate svoga rada Odjeljenje saopštava u seriji: *Najnowsze dzieje Polski, Materiały i studia z okresu 1914—1939*. Od 1958—1965. izašlo je devet svezaka ove serije (u 1964. godini izašle su dvije sveske).

Zavod za historiju Poljske u II svjetskom ratu bavi se pitanjem okupacije Poljske (rat septembra 1939, politika i uprava njemačkog okupatora u Poljskoj 1939—1944, ekonomska eksploatacija Poljske u II svjetskom ratu, zločini okupatora, poljski ratni zarobljenici u Njemačkoj), unutrašnjopolitičkog života i pokreta otpora (političke partije, razni oblici civilnopolitičkog i vojnopolitičkog organizovanja naroda u pokretu otpora i u ustaničkom pokretu, različiti aspekti varšavskog ustanka u avgustu 1944. god.), oružanih snaga naroda (*Armia Krajowa* i dr.). Ovaj Zavod takođe proučava privrednu i finansijsku aktivnost, kulturni život, spoljnopolitički položaj Poljske u II svjetskom ratu i dr. Zavod izdaje svoju seriju pod naslovom: *Najnowsze dzieje Polski, Materiały i studia z okresu II wojny światowej*, u okviru koje je od 1957. do 1965. izašlo takođe devet svezaka.

Kabinet za historiju NR Poljske izučava poslijeratni razvitak Poljske, a svoje rezultate saopštava u seriji: *Polska Ludowa, Materiały i studia*. Do sada su izašle četiri sveske ove serije za godine 1962—1965. Sve tri navedene serije (čije sveske izlaze godišnje) donose članke i rasprave, izvorni arhivski materijal, sjećanja i uspomene, informacije, a povremeno i recenzije i kritičke osvrte. Institut za historiju PAN izdaje i *Kwartalnik Historyczny*, koji, budući da tretira različite probleme iz raznih perioda poljske historije, donosi i priloge iz novije historije Poljske.

Za razliku od Instituta za historiju PAN Zavod za historiju Partije pri CK PURP i Vojnoistorijski institut su specijalno orijentisani. Zavod za historiju Partije izučava problematiku razvitka radničke klase u Poljskoj, njene klasne i političke organizacije (posebno Komunističku radničku partiju Poljske, Poljsku socijalističku partiju i Poljsku ujedinjenu radničku partiju), zatim stavove drugih političkih partija prema radnič-

kom pitanju, progresivni pokret na selu, izgradnju narodne vlasti i narodne armije (Armia Ludowa), međunarodne organizacije radničke klase, stavove radničkih partija drugih zemalja u vezi sa pitanjem Poljske i dr. Zavod izdaje: *Z pola walki*, *Kwartalnik poświęcony dziejom ruchu robotniczego*, koji donosi članke i rasprave, dokumente i sjećanja, recenzije i kritike, naučne informacije i hroniku, bibliografske osvrte i notice. Dosad su izašle 32 sveske ove serije za godine 1958—1965.

Vojnoistorijski institut izučava pretežno probleme vojne istorije, ali istovremeno, sudeći prema člancima objavljenim u njegovom *Kwartalniku*, posvećuje znatnu pažnju i međunarodnim političkim odnosima, diplomatskoj istoriji, zatim borbi drugih naroda protiv njemačkog okupatora, učešću Poljaka u toj borbi (npr. u NOR-u naroda Jugoslavije), narodnim armijama drugih zemalja, karakteru i periodizaciji II svjetskog rata i drugim pitanjima. Od 1957. godine Institut izdaje: *Wojskowy przegląd historyczny*, *Kwartalnik*, koji je do sada izašao u 35 svezaka. Ovaj časopis ima isti unutrašnji raspored materije kao i *Z pola walki*, a donosi još i iscrpnu bibliografiju.

Na Višoj školi društvenih nauka pored istorije NR Poljske znatna pažnja posvećuje se međunarodnim odnosima koji se tiču uglavnom međunarodnog položaja i međunarodne politike Poljske. Katedra za opštu istoriju i međunarodne odnose ove Škole izdaje seriju: *Studia z najnowszych Dziejów Powszechnych*. Sveske ove serije izlaze povremeno (dosad izašlo sedam brojeva), a donose članke i rasprave, materijale i preglede, te dokumente.

Sem redovnih odnosno povremenih publikacija navedene ustanove objavljuju posebno monografske i druge vrste radova na pojedine teme iz novije istorije Poljske. Navešću neke od tih radova, objavljene posljednjih godina, koji su mi se učinili posebno interesantnim, redoslijedom po godini izdanja: H. Jablonski, *Polityka Polskiej Partii Socjalistycznej w czasie wojny 1914—1918. r.*, Warszawa 1958; Cz. Madajczyk, *Sprawa reformy rolnej w Polsce w 1939—1944. r.*, Warszawa 1961; J. Kowalski, *Zaris historii polskiego ruchu robotniczego 1918—1939*, Warszawa 1962; W. Gora i dr., *Zaris historii polskiego ruchu robotniczego 1944—1947.* (drugo izdanje), Warszawa 1962; M. Malinowski i dr., *Polski ruch robotniczy w okresie wojny i okupacji hitlerowskiej*, Warszawa 1964; A. Skarżyński, *Polityczne przyczyny powstania warszawskiego*, Warszawa 1964; Cz. Madajczyk, *Hitlerowski terror na wsi polskiej 1939—1945*, Warszawa 1965; J. W. Gołębiowski, *Nacjonalizacja przemysłu w Polsce*, Warszawa 1965. Slično postupaju i neke druge ustanove i organizacije koje se bave izučavanjem poljske istorije. Tako npr. u izdanju Naučnog društva u Gdańsku izašlo je: D. Steyer, *Problemy robotnicze Gdyni 1926—1939*, Gdańsk 1959. i H. Trocka, *Gdańsk a hitlerowski »Drang nach Osten«*, Gdańsk 1964.

Posebna pažnja posvećuje se izdavanju izvorne arhivske građe i izradi naučoinformativnih sredstava. Spomenuću samo neka izdanja ove vrste Instituta za istoriju PAN: L. Dobroszycki, *Centralny katalog polskiej prasy konspiracyjnej 1939—1945*, Warszawa 1962; *Zbrodnie okupanta na ludności cywilnej w czasie powstania warszawskiego w 1944. r.* (w dokumentach) — u pripremi Sz. Datnera i dr., Warszawa 1962; L. Dobroszycki

i dr., Cywilna obrona Warszawy we wrześniu 1939. r. — Dokumenty, materiały prasowe, wspomnienia i relacje, Warszawa 1964; W. Chojnacki, Bibliografija poljske ilegalne literature u II svjetskom ratu (u pripremi za štampu). Zavod za naučnu dokumentaciju u Krakovu, koji je organizaciona jedinica Instituta, izdaje, između ostalog, selektivnu bibliografiju čiji će treći tom (u pripremi) obuhvatiti bibliografiju za istoriju Poljske od 1918—1944. godine. Ovaj zavod izdaje i tzv. specijalne bibliografije među kojima su: Bibliografija radova o hitlerovskim ratnim zločinima i Bibliografija oslobodilačkog rata poljskog naroda protiv njemačkog okupatora 1939—1945.

Treba posebno spomenuti knjigu: La Pologne au XIIe Congrès International des Sciences historiques à Vienne, Warszawa 1965, na čijoj je pripremi radio redakcioni odbor i više autora. U ovoj knjizi razmatraju se problemi istorije Poljske i stanje istraživanja u svim istorijskim periodima.

Zavod za istoriju Partije i Viša škola društvenih nauka izdali su u redakciji H. Katza (pripremili I. W. Borejsza i dr.): Pierwsza Międzynarodówka a sprawa polska — Dokumenty i materiały, Warszawa 1964, a u redakciji M. Żychowskog: Pierwsza Międzynarodówka a sprawa polska — Dokumenty i materiały — Międzynarodowe Stowarzyszenie Robotników w świetle polskiej prasy emigracyjnej i krajowej w latach 1864—1872, Warszawa 1965. Poljski institut za međunarodna pitanja (PISM) izdao je u redakciji S. Stanisławske: Sprawa polska w czasie II wojny światowej na arenie międzynarodowej (zbiór dokumentów), Warszawa 1965, a Narodna biblioteka u Varšavi (u pripremi M. Gettera): O walkach Ludowego Wojska Polskiego 1943—1945, Poradnik bibliograficzny, Warszawa 1963.

Osim toga, kako sam već i napomenuo, u skoro svim redovnim publikacijama postoji rubrika za objavljivanje arhivske grade i sjećanja.

U praksi navedenih ustanova tzv. naučna obrada nije odvojena od arhivsko-dokumentarističkog rada. Svi istoričari, naročito mlađi, rade pod naučnim rukovodstvom svojih starijih kolega na pripremi izvora za objavljivanje ili na izradi naučoinformativnih sredstava, a istovremeno se bave i pisanjem (npr. rade doktorske teze i dr.). Sve ove ustanove međusobno saraduju.

Može se reći da poljska istoriografija ukoliko se odnosi na noviju poljsku istoriju bilježi poslednjih godina vidne rezultate. Pojedini radovi mogu za nas biti interesantni s obzirom da razvitak dviju zemalja u najnovijem istorijskom periodu pokazuje izvjesne sličnosti. Mišljenja sam da su kontakti sa poljskim istoričarima korisni i da saradnju sa njima treba razvijati. (U tom pogledu već postoje aranžmani između Instituta za izučavanje radničkog pokreta u Beogradu i Zavoda za istoriju Partije pri CK PURP u Varšavi.)

Na kraju, iz NR Poljske ponio sam najljepše utiske o gostoprimstvu i ljubaznosti. Između ostalog, bilo mi je omogućeno da u gradovima u kojima sam boravio posjetim više značajnih kulturnih ustanova i istorijskih znamenitosti.

Rasim HUREM